

XVIII. YÜZYILDA BİR MÜTEŞEBBİS: MUSA AĞA

Dr. Jülide AKYÜZ*

ÖZET

Musa Ağa, XVIII. yüzyılda Ankara'da yaşamış ve ölümüyle sicile geçmiş kişilerden sadece birisidir. Musa Ağa fiili askerlik hizmeti sırasında yaşamını yitirmiştir. Bunun yanında Hacca gitmiş, ticaretle uğraşmıştır. Özellikle ticarî alanda uğraştığı işlerle, borç ilişkileriyle oldukça faal biri olduğu anlaşılmaktadır. Sicile yansıyan bilgilerden hareketle Musa Ağa'nın sosyal statüsü, ticarî etkinlikleri ve yaşamı bir bütün halinde değerlendirilmiştir.

Şer'iyye Sicilleri XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar yalnız adli değil, aynı zamanda idarî ve beledi fonksiyonlar da yüklenmiş bulunan Şer'iyye Mahkemelerinin esas kayıtlarıdır.¹ Bu mahkeme kayıtları toplumun bireylerine yönelik bilgiler vermeleri bakımından da hayli önemlidirler. Son yıllarda geçmiş insanı ne yapıyordu, nasıl yaşıyordu, hayat standardı nasıldı? v.b. benzeri sorularla geçmiş insanı gittikçe artan bir ilgiye maruz kalmaktadır. Özellikle sosyal ve toplumsal olayları en iyi yansıtan belge grubu olan siciller bu bağlamda insanı da – diğer belgelere göre- en iyi şekilde yansıtmaktadırlar. Bu nedenle siciller içerdikleri bilgiler nedeniyle önemi hafife alınamaz belge gruplarıdır. Sicillerde bulunan *terake defterlerinden* hareketle geçmişte yaşamış kişiliklere yönelik pek çok çalışma yapılmıştır.² Tereke Defterlerinde ölen kişilerin geride bıraktıkları mallar saptanarak

* Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Jülide Akyüz, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. YÜZYILDA ANKARA (Şer'iyye Sicillerinin Sayısal Ve Muhtevâ Analizi Denemesi)*. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s. 4.

² Serap Yılmaz, "*İranlı Bir Ermeni Tüccarın Terekesi Ve Ticarî Etkinliği Üzerine Düşünceler*", *Tarih İncelemeleri Dergisi*/VII, s. 191-215.; Yavuz Cezar, "*Bir Ayânın Muhallefatı Havza Ve Köprü Kazaları Ayânı Kör İsmail-oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı Ve Terekesinin İncelenmesi)*", *Belleten*/XLI, s. 41-78.; Tülay Artan, "*Terekeler Işığında 18. Yüzyıl Ortasına Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış Orta Halliliğin Aynası*", *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*, Editör: Tülay Artan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998, s. 49-64.; Musa Çadırcı, "*Hüseyin Avni Paşa'nın Terekesi*", *Belgeler*/XI-15, s. 145-164.

şeriat esaslarına göre bölünmesi gerekiyordu. Bu bölünme esnasında geride kalan vârislerin haklarının korunması, vasiyetin yerine getirilmesi gibi konular kadının gözetiminde olduğundan kişinin muhallefati saptanır ve şeriatın ön gördüğü şekilde paylaşılır.

Musa Ağa ancak ölümünden sonra sicile kaydedilmiş, bu sûretle tarihe geçmiş insanlardan sadece biridir. Böyle bile olsa bizim onu tanıma ve tanıtmaya imkânımızı üç yüzyıl gibi uzun bir süre beklemek durumunda kalmıştır. Musa Ağa ile ilgili kayıtların yer aldığı sicil defterini incelerken adı, sanı, taşıdığı unvânlar, hayat hikâyesi, yaşam standardı, kişiliği, ailesi, ekonomik faaliyetleri, üretici ve tüketici olarak yaptıkları, zenginliği gibi merak konusu bilgiler sicillerdeki hem tereke kaydından hem de kendisiyle ilgili diğer kayıtlardan hareketle aydınlanabilecek bir durumdaydı. Kendisiyle ilgili belge çokluğu Musa Ağa'nın yaşamını daha iyi anlayabilmeye yönelik böyle bir çalışma için avantaj sağlamıştır. Sıradan bir insan profili veren Musa Ağa'nın toplum içinde belirli bir statüsü olan tanınmış bir kişilik olduğu anlaşılmaktadır. Musa'nın özellikle iş hayatındaki azmi, becerisi, sosyal statüsündeki gelişmeler dikkat çekicidir.

Avcı Musaoğlu olarak bilinen El Hac Musa Ağa, Ankara'nın Erzurum mahallesinde ikâmet etmiştir. Musa, *topçu serdengeçdi* ağalarındandır.³ Babasının adı Hüseyin olup askerî menşeden geldiğine dair her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu askerî zümrenin yönetici sınıf olmadığını hemen belirtmek gerekmektedir. Musa fiilî askerlik hizmeti yapmaktadır. Öte yandan Musa hem askerî bir statü göstergesi olan *ağa* unvânına, hem dinî bir statüye işaret eden *el hac* unvânına sahiptir. Kendisine irsen intikal eden tek unvân *avcı* lakâbıdır ki bu unvân da babasından değil daha önceki nesillerden kalmıştır. Musa Ağa bu unvânlardan da anlaşılacağı üzere hayatta iken oldukça faal bir yaşam sürmüştür. Ölünceye kadar sahip olduğu bu unvân bolluğuyla oğlu, babasına göre içinde yaşadığı toplumda daha tanınan, zengin statüsü olan bir şahıstır.

Musa Ağa'yı nitelendiren unvânlardan biri de *el-hac* unvânıdır. Musa Ağa'nın annesi ve babasının bu türden bir unvân taşımadıkları tespit edilmiştir. Osmanlı toplumunda Hacca gitmek hem zenginlik hem de toplum içerisinde özellikle erkekler açısından bir statü göstergesi olması bakımından önemlidir.⁴ Terekesinden nakit bakımından aşırı bir zenginliğe sahip olmadığı anlaşılan Musa Ağa büyük ihtimalle çıktığı sefer sırasında hacı olmuştur. Bununla beraber Musa Ağanın terekesinde her hangi bir *mushaf-ı şerif*, *enâm-ı şerif* (*Kur'an*)e ya da dinî içerikli bir kitaba rastlanmamaktadır. Bu durum Hac farızasını öldüğü sefer sırasında yerine getirdiğinden kaynaklanmış olabileceği gibi Musa Ağa'nın eşlerinden birine de miras yoluyla intikal etmiş olabilir.

³ Ankara Şer'iyye Sicili (AŞS), 131/102.

⁴ Suraiya Faroqhi, " *Köle Pazarından Arafat'a: 15. Yüzyılın Sonunda Bursalı Kadınların Yaşamöyküleri*", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çeviren: Gül Çağalı Güven-Özgür Türesay, YKY., İstanbul 2003, s. 231.

Musa Ağa'nın ailesi hakkındaki bilgilere gelince; Mirasçı olarak geride annesi Eşe, bir oğlu ve iki kızı kalmıştır. Çocuklarından Hüseyin ve Hatice li-beveyn, yani anne-baba bir kardeşirler. Musa Ağa'nın çocukları için sagîr ve sagîre tabirleri kullanılmasından küçük oldukları anlaşılmaktadır. Hüseyin ve Hatice'ye vasî olarak şehrin önde gelen tanınmış simalarından Mimarzâde Es-seyyid Muharrem Efendi tayin olunmuştur.⁵ Diğer kızı Elif'in kayıtlarda kendisine vasî tayin olunmadığı ve babasından kalan miras nedeniyle mahkemeye kendisinin bizzat gelmiş olması diğer çocuklarına nazaran kendisinin daha büyük olduğunu düşündürmektedir.⁶ Musa Ağa kayıtlardaki bilgilere göre iki kadınla evliydi.⁷ Eşlerinden biri kızı Elif'in annesi Fatma'dır. Fatma'nın Musa Ağa vefat ettiğinde hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Karısı Fatma aynı sene içerisinde 6 Şaban'da vefat etmiştir.⁸ Hüseyin ve Hatice'nin anneleri hakkında her hangi ise her hangi bir bilgi tespit edilememiştir. Merkezden, yani İstanbul'dan bu iki çocuğun miras haklarıyla ilgili olarak gönderilen belgelerden annelerinin Musa Ağa'nın ölümünden sonra evlendiği anlaşılmaktadır. Belgelerde yeniçeri serdengeçdi ağalarından Şahinoğlu Ali isminde birinden çocukların üvey babası şeklinde bahsedilmektedir.⁹ Büluğ çağına gelmedikleri anlaşılan çocuklarının yaşlarını dikkate aldığımızda Musa Ağa'nın da yaş olarak fazla büyük olmadığı sonucuna varmak mümkündür. Kesin bilmemekle birlikte kırklı yaşlarda olması muhtemeldir. Sefere gitmeyip uzun, yorucu mücadele ve yol tüketmemiş olsaydı belki daha çok yaşayacak ve çocuklarının sayısı da artacaktı.

Musa Ağa, İran seferine katılmış ve yolda Diyarbakır'da ölmüştür.¹⁰ Musa Ağa'nın katıldığı olduğu sefer 1743'de başlayan ve aralıklarla devam eden Osmanlı-İran mücadelesidir. Bilindiği üzere bu dönemlerde Osmanlı Devleti ile İran arasında mücadeleler yaşanmaktaydı. Uzun bir zaman dilimini kapsayan bu mücadele 17 Şaban 1159/4 Eylül 1746'da sulhla sonuçlanmıştır.¹¹ Musa Ağa'nın kayıtlardaki ölüm tarihi ise 1159 senesi Recebinin yirminci günü, yani 8 Ağustos 1746'dır. Bu durumda Musa Ağa barış imzalanmadan yaklaşık bir ay önce ölmüştür. Musa Ağa'nın sefer sırasındaki mevcudiyeti ve belki de yaptığı yararlılıklar devlet nazarında kendisi ile bu denli ilgilenilmesini de açıklamaktadır.

⁵ AŞS, 131/102.

⁶ AŞS, 131/109.

⁷ Osmanlı toplumunda sanılanın aksine çok eşle evlilik (poligami) yaygın değildi. Über Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yay., İstanbul 2000, s. 75.

⁸ AŞS, 131/102. "..... müteveffâ-yı mezkûr El-Hac Musa müteveffât-ı merkûme Fatma'dan mukaddem târîh-i mezkûrde Diyarbekir'de vefât edüb hîn-i vefâtında zevcesi merkûme Fatma hayatda olub...."

⁹ AŞS, 131/285, 297, 300.

¹⁰ AŞS, 131/103. ".....me'mûr olduğu İran seferine azîmet ve esnâ-yı râhda Diyarbekir'de vefât eden...."

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi/IV.**, I. Bölüm, TTK., Ankara 1988, s. 299-310.

Musa Ağa'nın terekesi 1161 senesi Safer ayının ikinci günü- 2 Şubat 1748-naib Balızâde Seyyid Abdullah Efendi'nin huzurunda yazılmış ve naib tarafından imzalanmıştır.¹² Terekeyi Ankara'ya getiren ve Musa Ağanın vasisi olan Şerbetçi Mehmed Ağa'dır. Demek ki Musa Ağa'nın ölümünden sonra yerine getirilmesini istediği bir vasiyeti bulunuyordu. Buna dair her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Musa Ağa'nın defin ve terekesinin Ankara'ya getirilmesi masrafları 354 kuruşa mâl olmuştur. Bunun dışında terekesine ait ihzâriyye, kaydiyye, kâtibiyye gibi çeşitli kalem masraflar da *defter masrafı* adı altında 118 kuruş tutmuştur. Toplam 472 kuruş.¹³ Musa Ağa'nın terekesi sayılıp vârislere intikal ettirildikten sonra, mirasçılar arasında bir takım anlaşmazlık vukû bulmuştur. Merhûmun kızı Elif, annesinin ölümünden sonra mahkemeye gelerek babasından annesine kalan 1259 kuruş hissenin annesinin ölümüyle kendisine kaldığını söylemiş ve hak iddia etmiştir.¹⁴ Kayıtlardan muhallefâtın Hüseyin ve Hatice'nin vasileri olan Seyyid Muharrem Efendi yedinde olduğu anlaşılmaktadır. Vasîye teslim edilen terekeden yapılan harcamalar, masraflar, alacaklılarda olan hesabın muhasebesi 15 Rebiü'l-ahire 1162/4 Nisan 1749'da yeniden görülmektedir. İkinci kez işlem yapıldığından vasîye mahkemeden verilen bir adet muhasebe hücceti, yine mahkemeye ödenen harc-ı hüccet, kaydiyye, ihzariyye, kalemîyye, çukadariyye masrafı 41 kuruşa balığdır. Borçlularda olan paranın tahsili için ön görülen 162,5 kuruş dâhil olmak üzere toplam 203,5 kuruş masraf terekeden ödenmiştir.

Musa Ağa'nın çocukları Hatice ve Hüseyin'in miras hakları 4878 kuruştur. Çocuklara kalan miras hakkı şu kalemlerden oluşmaktadır: Öncelikle vasî Muharrem Efendi tereke için yapılan 203,5 kuruşluk masrafı buradan ödemiştir. Musa Ağa'nın ticarî faaliyetlerinden daha sonra bahsedilecektir. Musa Ağa bu faaliyetleri sırasında bazı şahıslara borç vermiştir. Borç ve alacak vârislere intikal ettiği halde belgede çocukların 968 kuruşluk borcu tahsil etmelerinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Ev, bağ, bahçe, dükkân gibi çeşitli gayr-ı menkûlleri 1652 kuruş değerindedir. Çocukların annelerinin Musa Ağa'nın ölümünden sonra evlendiği belirtilmişti. Çocukların üvey babaları Ali zimmetinde ve elinde olan borç ve eşyaları 638 kuruş ve 45 re's ağnamdır. Ali, ayrıca çocukların miras kalan bazı eşyalarını 152,5 kuruş 10 pâreye açık arttırma ile satmıştır. Yine terekeden Elif'e 38 kuruşluk bir hak daha verilecektir ki vasî Muharrem Efendi borçları aldığı zaman bunun edâ edileceğini belirtmiştir. Yeniçeri serdengeçdi ağalarından Şahinoğlu Ali denilen üvey babaları çocukların 58 kuruşluk çeşitli eşyaları ile 568 kuruş nakitlerine, 45 re's ağnamlarına ve yine 38 kuruşluk nakitlerine fuzulî ve haksız yere olarak el koymuştur. Vasî Muharrem Efendi bu yöndeki şikâyetlerini mahkemeye iletmış, mahkeme davalının teslim etmesi yönünde tembihte bulunmuşsa da her hangi bir sonuç elde edilememiştir. Çünkü Ankara naibi mahkemenin verdiği karara uyulmadığını İstanbul'a mektup göndererek bildirmiş, bir bakıma merkezi bu

¹² AŞS, 131/263.

¹³ AŞS, 131/263.

¹⁴ AŞS, 131/102.

durumdan haberdâr etmiştir. Bunun üzerine İstanbul'dan bu konuyla ilgili gönderilen fermânlarda Ali Ağa'nın tutuklanarak kalebind olunması yönünde kale dizdârına emirler gönderilmiştir.¹⁵

Hatice ve Hüseyin'e düşen miras hissesinden Musa Ağa'nın bazı kişilere borç verdiği görülmektedir. Şerbetçi Mehmet Ağa'da nemâsıyla (faiziyle) birlikte 690 kuruş, Yağcı Abdullah'ta nemâsıyla beraber 1150 kuruş, camus ineği bahâsından 19 kuruş ki toplam 1859 kuruş etmektedir.¹⁶

Musa Ağa'nın diğer kızı Elif'e babasından nakit 1783 kuruş, annesi Fatma'nın mehrinden 143 kuruş ve yine annesinin mirasından 1159 kuruş, yani toplam 3085 kuruş kalmıştır. Elif'e ayrıca babasından intikal eden toplam değeri 3144 kuruş olan birkaç parça ev eşyası, çeşitli kişilerde olan borçlar, dükkân ve ev gibi gayrı menkûller kalmıştır. Böylece Elif 6229 kuruşluk yüklü bir mirasa konmuştur.

Musa Ağa'nın terekesinden yaşam standardına ve özel-günlük hayatına ilişkin öğretilmiş bilgiler oldukça sınırlıdır. Evinde kullandığı mutfak araç-gereçleri, halı- kilim türünden ev eşyaları, giydiği giysiler, başlıklar, kumaşlar gibi ayrıntılı bilgiler pek aydınlatıcı değildir. 30 kuruş değerinde çuka kaplı sansar bir kürk terekesinde belirtilen tek giysidir. Terekesinde ev içerisinde 60 kuruş değerinde yatarken, otururken ya da dekorasyon şeklinde kullanılan makad ve yastık, güzel koku vermesi için bulundurulmuş 35 kuruş değerinde gümüş gülebdân ve buhurdân mevcuttur. Ayrıca 9 kuruş değerinde yer döşemesinde kullanılan Mısır kumaşı ile 6 kuruş değerinde bez bulunmaktadır. Başka bir ev eşyası terekede yer almamaktadır. Müteferrik eşyâ adı altında 100 kuruş kıymetindeki eşyaların ise neyi kapsadığı belli değildir.¹⁷ Terekede halı, kilim, mutfak araç-gereçleri, döşek, çarşaf, şilte gibi ev eşyası türünden eşyaların olmaması Musa Ağa'nın böyle bir donanımına sahip olmadığı anlamına gelmemelidir. Eve yönelik eşyaların büyük kısmı muhtemelen merhûmun zevcelerinde kalmıştır. Fatma'nın muhalefâtının ve diğer eşine kalan eşyaların neleri kapsadığını bilmek böyle bir eksikliği giderebilirdi. Seferlere katılması nedeniyle çeşitli memleketler gören Musa Ağa'nın terekesinde gittiği yerlere ait özel eşyalar ile lüks eşya grubundan maddelere de rastlanmamaktadır.

Musa Ağa'nın sefer hâricindeki yaşantısı nasıldı, ne ile meşguldü, geçimini nasıl sağlıyordu? Sonradan fiilî askerlik yapan Musa sivil hayatta tespit edebildiği kadarla yağcılık, hayvancılık, boyacılık gibi üretime yönelik sınaî faaliyetlerin yanı sıra önemli miktarda borç ticâretiyle de uğraşmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğunda esnaf ve zanaatkârlar uğraştıkları meslek dallarına yönelik belirli kuralların geçerli olduğu lonca sistemine dahillerdi. Bilindiği üzere bu sistemde her mesleğin

¹⁵ AŞS, 131/297.

¹⁶ AŞS, 131/263.

¹⁷ AŞS, 131/263.

bir loncası bulunmaktaydı.¹⁸ Terekesinden çok yönlü uğraşları bulunduğu anlaşılan Musa Ağa'nın da bir loncaya mensup olması gerekirdi. Ancak Musa Ağa'nın hangi lonca grubuna dâhil olduğu, temelde hangi meslekle iştigal ettiği kesinlik arz etmemektedir. Ayrıca, lonca sistemindeki meslek erbâbı yaptıkları uğraşı genellikle atadan kalma bir şekilde, ata yadigârı olarak devam ettirmekteydiler. Yani nesilden nesile, babadan oğula intikal eden bir meslek iştigali söz konusudur.¹⁹ Bu bağlamda Musa Ağa geleneğe uyararak babasının mesleğini mi devam ettirmiştir, yoksa tamamen farklı mesleklere mi yönelmiştir? Maalesef böyle kesin bir bilgi tespiti söz konusu değildir. Yine de kayıtlarda Musa Ağa'nın iş hayatıyla ilgili bu tür bilgiler bulunmaktadır.

6 Cemaziye'l-evvel 1162/24 Nisan 1749'da vasî Muharrem Efendi ile merhûmun kızı Elif, Musa'nın yağcılıkta ortağı olan Lelebici mahallesinden Yağcı Abdullah Çelebi huzurunda mahkemede konuşmuşlardır. Belgeden anlaşıldığına göre Musa Ağa ile Abdullah Çelebi nemâsı aralarında eşit bölünmek üzere müdârebeten ortaklardır ve Musa Ağa bu ortaklık için 1158'de 1700 kuruş para yatırmıştır.²⁰ Yatırılan para yüksek bir miktardır. Musa Ağa'nın ortaklık kurduğu *Müdârebe* şirketinde taraflar ya eşit sermâyec koymakta ya da biri emek diğeri sermâyeciyile ortak olmaktadır.²¹ Musa Ağa'nın ortaklığa koyduğu 1700 kuruşluk sermâyesi nemâ ile 1870 kuruşa ulaşmıştır. Muharrem Efendi ve Elif kendilerine düşen miktarı alarak miras sahibi Musa Ağa'nın ortağı Abdullah Çelebi'nin zimmetini ibrâ ettiklerini mahkeme huzurunda bildirmişlerdir.

Musa Ağa'nın ticarî faaliyetleri hakkında örnek olabilecek bir kayıt daha bulunmaktadır. Vasî Muharrem Efendi Ali Bey mahallesinden Mumcuoğlu denilen topçu sergengeçdi ağalarından İbrahim Ağa'yı dava etmiştir.²² İbrahim Ağa'nın Musa Ağa zimmetinde 760 kuruş alacağı vardır. İddiaya göre Musa Ağa, 1159'da sefere azîmeti sırasında İbrahim Ağaya borçlu olduğu 760 kuruşu Haymana Kazâsı ahâlileri -belgenin deyimiyile ma'lûmü'l-esâmi kimesneler- zimmetinde olan 1150 kuruş alacağından havâle etmiş ve İbrahim Ağa da bu havâleyi kabul etmiştir. Davacı ve vasî Muharrem Efendi davalının miktarı havale olunan mahal, yani Haymana Kazâsı ahâlileri yerine merhûmun terekesinden 1160 senesinde talep ettiğini ve hakkını ispatlayarak parasını aldığını söylemektedir. Vasî terekeden alınan miktarın geri verilerek Haymana Kazâsı ahâlisinde alınmasını istemiş,

¹⁸ Amnon Cohen, **Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar**, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003. "Loncalar Osmanlı toplumsal ve ekonomik gerçekliklerine dayalı bütün düzenin bir parçasıdır." s. 3.

¹⁹ Cohen, **Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar**, s. 13, 148,

²⁰ AŞS, 131/109.

²¹ Özer Ergenç, **Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara Ve Konya**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 110.

²² AŞS, 131/103.

İbrahim Ağa ise Musa'nın kendisini Haymanalılarda olan parası için vekil tayin ederek paranın havale olunmadığını ispatlamıştır.

İbrahim Ağa ile Musa Ağa arasında bir tür ticarî ilişki vardır. Statü olarak iki ortağın da askerî olması ticarî ilişkilerini de etkilemiştir. Mumcuoğlu olarak tanınan İbrahim Ağa ile Musa Ağa arasında nasıl bir ticarî ilişki bulunuyordu? Musa Ağa'nın çeşitli iş alanlarında faaliyet gösterdiği terekesinden anlaşılmaktadır. Terekeye göre Musa Ağa arıcılıkla da uğraşmaktadır. Çünkü terekesinde kovan kıymetinden bahsedilmektedir. İbrahim Ağa atasından kalma mumculukla uğraşmaya devam etmektedir. Musa Ağa'nın arıcılıktan elde ettiği balmumu karanlığı aydınlatmada önemli bir işlev gören kandiller için esas maddelerden birisidir. Yani, Musa Ağa'nın balmumu İbrahim Ağa tarafından toplumun kullanımına sunuluyordu.

Musa'nın yağcılık işinde müdârebe ortaklığı kurduğu yukarıda açıklanmıştı. Musa Ağa'nın kâr elde etmek amacıyla şirket kurduğu yağcılık hangi sınıflı işlemlerde kullanılıyordu? Yağın hangi sınıflı üretim alanında kullanıldığını bilmek aynı zamanda Musa Ağa'nın ticarete ve esnafılıkta kurduğu ilişkileri de açıklığa kavuşturmaktadır. Yağın kullanım alanlarından ilki aydınlatmadır. Aydınlatma amacıyla kandillerde balmumunun yanı sıra kesilen hayvanların yağından üretilen daha ucuz bir yağ kullanılmaktadır.²³ Musa Ağa'nın Kasaplar Çarşısında bir kasap dükkânı bulunuyordu. Dükkânda kesilen hayvanların yağı daha sonra bu iş için değerlendirilmektedir. Ayrıca yağ, dericilik sanatının da önemli bir kullanım malzemesidir. Dericilik sanatıyla uğraşan debbağlar tabakalanmış derinin esnekliğini arttırmak için don yağı ya da acı yağ denilen bir yağ kullanıyorlardı.²⁴ Sadece insanların et tüketimine ya da et elde etmeye yönelik bir amaç taşımayan kasaplık faaliyetinin Musa Ağa'ya diğer meslek gruplarıyla iletişim kurma ve tanınma imkânını sunduğu açıktır.

Musa Ağa'nın Kasaplar Çarşısı'ndaki dükkânının değeri 100 kuruştur.²⁵ Bu dükkânda muhtemelen iki işlem birden yapılmaktaydı, yani hem kasaplık hem de kesilen hayvanların yağlarının çıkartılması işlemi. Bunun yanında kesilen hayvanların sadece eti ve yağı değil, deri, yün ve postları da çeşitli üretim sahalarında kullanılan, para getiren malzemelerdi. Ancak Musa'nın terekesinde kayıtlı böyle malzemeler yoktur. Bununla birlikte defter hâricinde Hatice ile Hüseyin'in üvey babalarının zimmetinde olan değeri belirtilmeyen 45 re's ağnâmi bulunuyordu. Faroqi, Osmanlı debbağlarının genellikle keçi ve koyun postu tercih ettiklerini söylemektedir.²⁶ Bunun yanında en gözde et koyun etidir. Koyun, keçi gibi küçük baş hayvanların beslenmesi ve barınması büyük baş hayvanlara göre

²³ Faroqi, "18. Yüzyıl Bursa'sında Zengin Olmak: Debbağ Hacı İbrahim'in Serveti", **Osmanlı Dünyası'nda.....**, s. 210.

²⁴ Faroqi, "18. Yüzyıl Bursa'sında Zengin Olmak.....", s. 208.

²⁵ AŞS, 131/263.

²⁶ Faroqi, "18. Yüzyıl Bursa'sında", s. 207.

daha kolaydır. Musa Ağa bu nedenle de daha çok koyun ve keçi beslemiştir. Hiç büyük baş hayvanı yok muydu? Elbette vardı. 10 kuruş değerinde bir re's kara sığır ineği, 6 kuruş değerinde bir re's tosun vardı. 19 kuruş değerindeki camus ineğinin satış bedeli henüz alınmamıştır. Bunların içinde en pahalısı 39 kuruş değerinde bir Macar öküzüdür. Musa Ağa'nın terekesinde 45 re's ağnam bulunması kendisinin koyun kasabı olduğuna işaret etmektedir. Bu arada 1 koyun bu dönemde 3 kuruş değerinde olup, 45 re's ağnam 135 kuruşluk bir değere sahiptir.²⁷ Neden böyle bir ayırımı yaptığınıza gelince; Kasap taifesi koyun ve sığır kasabı olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Hangi tür hayvan kasabı ise o hayvanları kesmesi gerekmekteydi, yoksa çeşitli şikâyetler söz konusu olabilirdi. Meselâ 3 Cemaziye'l-evvel 1116'da sığır kasabı taifesi, kendilerinin sığır kasabı oldukları ve koyun boğazlamadıkları halde kasap başlarının kendilerine koyun yağı için akçe bırakmak sûretiyle rencide edildiklerini dile getirmekteydiler.²⁸ Sahip olduğu bağ ve bahçesinden ziraat üretim de yaptığı anlaşılan Musa Ağa'nın terkedene yer alan bu büyük baş hayvanlardan bu yönde bir faydalanma sağlamış olması doğaldır.

Musa Ağa'nın ikisi de 30'ar kuruş değerinde iki tahta kebîr ambarı vardır.²⁹ Bu ambarları çok amaçlı kullandığı kesindir. Elde edilen yağları depolamak, saklamak, kesilmek için sıralarını bekleyen hayvanları barındırmak kasaplığa yönelik amaçlardandır. Merhûm Musa Ağa'nın terekesinde yer alan 4 kuruş değerinde kovan kıymetinden arıcılık işiyle de uğraştığı yukarıda ifade edilmişti. Bu ambarlar kovanların ya da elde edilen balların muhafaza edilmesinde de kullanılmıştır. Anlaşmazlığın vârisler arasında yaşanıp yaşanmadığı bilinmeyen 106 kuruş değerindeki arpa ve saman da bu ambarlarda saklanmaktaydı. Samanın özellikle kış aylarında beslenen hayvanların temel yiyeceği olduğu unutulmamalıdır.

Musa Ağa'nın uğraşları bunlarla da sınırlı değildir. Kereste ve mismârlık (çivicilik)ta kullanılan eşyalarının değeri 41 kuruş tutmaktadır. Bu eşyalar aynı zamanda marangozluk ve mimarlık sanatı için gerekli malzemelerdir. Mimarbaşı zimmetinde 10 kuruş alacağı bulunan Musa Ağa'nın çocuklarına vasî olarak Mimarzâde Es-seyyid Muharrem Efendi'nin tayin olduğunu hatırlamak gereklidir.³⁰ Musa Ağa'nın çok yönlü olduğu anlaşılan ticarî faaliyetleri için her hangi bir handa oda yahut dolap türü bir yer kiralamadığı, bunun yerine kendi mülkiyetinde ambar inşa ettirdiği görülmektedir. Bu tür mekânların kira bedellerinin belki de pahalı olması bu durumu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Musa Ağa'nın taşınmaz epeyce gayr-ı menkûlleri vardır. Ticarîcile uğraşan, büyük miktarda borç alıp veren Musa Ağa gibi bir şahsın gayr-ı menkûle yatırım yapması doğaldır. Nakit paranın her zaman olmadığı durumlarda ya da iş hayatının kötü günlerinde bu taşınmaz mallar rehin bırakılmak, satılarak paraya çevrilmek

²⁷ AŞS, 131/156.

²⁸ AŞS, 82/730.

²⁹ AŞS, 131/263.

³⁰ AŞS, 131/102.

sürctiyle bir tür güvence sağlıyordu. Bu bağlamda toplum hayatı bakımından önemi yadsınamayan ve Musa'nın da özel hayatını sürdürdüğü ve menzil olarak adlandırılan evlerine göz atalım.³¹ Terekesinde 700 kuruş değerinde *hâriciyye* tabir olunan ev ile *dâhiliyye* denilen 300 kuruş değerindeki iki menzil kayıtlıdır. Farklı mekânlanmış gibi bahsedilmesine rağmen ev aslında iki kısımdır. Bundan evin büyük olduğu anlaşılmalı birlikte oda, avlu, su kuyusu, fırın, hamam gibi müstemilâta, yani ayrıntılara rastlanamamıştır. İki kadınla evli olan Musa'nın eşler arasında evin nasıl bir kullanım ayrımı yaptığı mirasçılara düşen hisselerden anlaşılmaktadır. Ev merhûmun çocukları arasında paylaştırılmış, Hüseyin ve Hatice'ye 700 kuruşluk *hâriciyye* kısmı, Elif'e ise 300 kuruş değerindeki *dâhiliyye* kısmı kalmıştır. Bunun yanında mahallede eski ve kullanılmaz durumda bulunduğu anlaşılan menzil 90 kuruş değerindedir. Bu evin diğer evlere nazaran değerinin hayli düşük olması tahminimizi doğrulamaktadır.

Musa'nın iş hayatında sahip olduğu gayr-ı menkûller ise şunlardır: Münecim Çarşısında 250 kuruş değerinde ekmekçi dükkânı, yine aynı çarşıda biri 75 kuruş diğeri 250 kuruş değerinde iki boyacı dükkânı, Kasaplar Çarşısında 100 kuruş değerinde kasap dükkânı ile Ulucalarda bulunan ancak ne dükkânı olduğu belli olmayan 200 kuruş değerinde bir dükkân. 5 adet dükkân ki bunların üçü aynı çarşıda yer almaktadır. Ekmekçi dükkânı ile fiyatı dikkate alındığında biri diğerine göre daha işlevsel, ancak ikisinin toplam değeri 325 kuruş tutan iki adet boyacı dükkânı kıymet bakımından daha değerlidirler. Ekmek üretimi her zaman için geçerliliğini koruyan kazançlı bir esnaf koludur. Boyacı dükkânlarında ne tür bir boyama yapıldığı kesinlik göstermemektedir. Büyük ihtimalle deri boyamak için kullanılmaktadır. Terekesinde boya dükkânlarında bulunan malzemelere ilişkin bir bilgi bulunmadığından ayrıntılı değerlendirmeler yapılamamaktadır. Bu kadar dükkâna sahip olan Musa Ağa bu dükkânları nasıl işletiyordu? Dükkânların hepsini kendisinin işletmesi olanaksız görülmektedir. Büyük ihtimalle kasap dükkânını kendisi işletmekteydi. Münecim çarşısında ve birbirine yakın olduğunu düşündüğümüz dükkânlar ile Ulucalardaki diğer dükkân için ise alternatif bir işletme yolu kullanmış olması gerekir. Kasap dükkânı dışındaki iş yerlerini ya kiraya vermiştir yahut bu dükkânlarda ücretli işçiler çalıştırmaktadır. Oğlu Hüseyin büyük olsaydı babasına yardım edebilirdi, ancak küçük olduğu yukarıda belirtilmişti. Terekesinde ve Musa Ağa'yla ilgili diğer kayıtlarda kira bedelinden, işçilerin ücretlerinden, dükkân kiralama dan ne yazık ki bahsedilmemektedir.³² Bu dükkânların hepsi üretim amaçlı değillerdi. Bazılarında hayvan yağının, boyamaları yapılan maddelerin, yani Musa Ağa'nın ürettiklerinin satıldığı düşünülebilir. 75 kuruş değerinde olan boyacı dükkânı muhtemelen satış için kullanılıyordu. Kimlere

³¹ Ömer Demirel-Muhiddin Tuş-Adnan Gürbüz, "Osmanlı Ailesinde Ev, Eşya Ve Giyim-Kuşam (XVI-XIX Yüzyıllar)", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi/2*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 703-706.

³² AŞS, 131/263.

satış yapıldığı belli değilse de kendisine borcu olan bazı şahıslar büyük ihtimal bu nedenle borçlanmışlardır.

Bunlardan başka muhtemelen iş yaşamındaki gayr-ı menkûllerle bağlantılı ikisi de 30'ar kuruş değerinde ambarı vardır. Ambarlar hem kebîr (büyük) hem de tahta olarak nitelendirilmiştir. Bu ambarların hangi amaçlarla kullanılmış olabileceği daha önce belirtilmiştir. Ambarların biri menzil dâhili içerisinde olup Hatice ile Hüseyin'e kalmıştır. Elif'in hissesine düşen ambarın yeri ise belirtilmemiştir.

Musa Ağa'nın tüm bu gayr-ı menkûlleri yanında ziraî üretim sahası olan bir bağı ile bir bahçesi bulunuyordu. Cebeci mevkiindeki bağın değeri 12 kuruştur. Ortağı Kara Ali'den satın aldığı 65 kuruş değerindeki bahçe ise Karataş mevkiindedir.³³ Fiyatlarına bakılırsa Karataş mevkiindeki bahçe daha büyük ve daha değerlidir. Bağın yeri bellidir, ama kaç ırgatın çalıştığı, dönümü ve kürümü olup olmadığı belli değildir. Sicillerde yer alan bağ satışlarında satılan bağların bu tür özellikleri ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Mesela aynı sicil defterinde yer alan Danişmend mevziindeki ırgat sayısı, dönümü verilen ve kürümü (bağ kütüğü) olduğu belirtilen bir bağ 30 kuruşa satılmıştır.³⁴ Söz konusu bağda üzüm üretildiği anlaşılmaktadır. Musa Ağa'nın bağında da üzümün yanı sıra meyve de yetiştirilmiş olabilir. Kerestecilik yapan Musa Ağa'nın kurumuş bağ kütüklerini bu şekilde değerlendirmesi de olasıdır. Bahçenin üretim faaliyetleri hakkında bildiğimiz ise 106 kuruş değerinde anlaşmazlık olduğu belirtilen şair (arpa) ve saman kıymetleridir. Buradan hareketle ziraî olarak üretildiğini düşünülen ürün arpadır. Ancak Musa Ağa'nın bir ekmekçi dükkânına sahip olduğunu ve ekmekçi bir zımmî ile alacak-verecek ilişkisi olduğu hatırlanmalıdır. Halkın en temel tüketim gıdası ekmeğin ana maddesi buğdaydır. Bu durumda açıkça belirtilmese bile buğday üretimi de söz konusudur. Bunun dışında bu bağ ve bahçeleri kim, nasıl işliyordu? sorularına verilebilecek cevap tatmin edici değildir. Çok büyük olmadıkları anlaşılan ziraat sahalarında çalışan sayısı az olmalıdır. Ayrıca, çalışanlara ödenen ücrete dair bir bilgi de mevcut değildir.

Musa Ağa'nın iş hayatını geçirdiği, özel yaşamını sürdürdüğü, uğraştığı meslek dalları ve ticarî faaliyetleri için kullandığı mekânların toplam değeri 2102 kuruştur. Terekesinde kıymetli eşyaların ya da tüketim amaçlı ürünlerin bulunmaması Musa Ağa'nın yatırımını bu alanda yaptığını göstermektedir. Maddî bakımdan paraya pek sıkışmadığı anlaşılan Musa gerektiğinde bu gayr-ı menkûlleri satmak amacı taşıdığı gibi çocukları için de geleceğe dönük bir güvence sağlamıştır. Çocuklarının başlarını sokabilecekleri evler bırakmış, oğlu için kendisinden sonra işlerini devam ettirebilmesi için de iş yerleri bırakmıştır.

Musa Ağa üretim ve tüketim faaliyetleri dışında terekesinden anlaşıldığı kadarıyla faizle borç para vermektedir. Borç vermek pasif olmakla birlikte

³³ AŞS, 131/263.

³⁴ AŞS, 131/100.

üretimden daha güvenilir bir yatırım yoludur. Borç veren şahıs riski göz önüne alarak kaynak yatırımıyla üretim sürecine katılmakta, daha yüksek bir gelir elde etmeyi düşünmekteydi.³⁵ Anlaşılan Musa Ağa da üretime doğrudan katılmak yerine ihtiyacı olan üretimcilere bu şekilde bir destek sağlamıştır. Borç verirken ya da alırken her zaman ödeneceğine dair bir garanti bulunmamaktadır. Böyle bir durum Musa'nın dolayısıyla çocuklarının da başına gelmiştir. Çocukları Hatice ile Hüseyin'e babalarından bazı alacak intikal etmesine rağmen bunların tahsilinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Tahsili mümkün olmayan ve çocukların hisselerine düşen borçlar şöyledir: Haymana Kazâsı ahâlisinde 756 kuruş, Murat Bey'de 50 kuruş, Hasanoğlan karyesinden Mehmet'te 35 kuruş 5 pâre, Çavundurlu Osman'da 20 kuruş, Taşlızâde'de 15 kuruş ve isimleri belirtilmeyen çeşitli kişilerde 92 kuruş. Toplam 968 kuruş 5 pâre olacaktır söz konusu olan. Alacak hiç de azımsanmayacak bir miktardır. İslam Hukuku'nda tüm alacak ve borçlar alacaklının ya da borçlunun ölümünde yerine getiriliyordu. Terekelerde borçlar bu nedenle yazılıdır. Borçların ölenin sağlığında mahkemede ispat edilmiş olması gerektiğinden³⁶ çocuklar babalarından kalan alacaklarını bu nedenle tahsil edememektedirler. Hangi nedenle olursa olsun borç tahsil edilememişse de Musa Ağa sadece Ankara merkezinden değil kırsal kesimden insanlara da borç vermiştir. Kasaplık, yağcılık, arıcılık, kerestecilik gibi çeşitli alanlarda müteşebbis ruhu taşıyan Musa Ağa sadece Ankara merkezinde değil kırsal alanda da tanınan, ilişkileri ve parası sağlam bir tefecidir.

Musa Ağa'nın geniş yelpazeli başka borç ilişkileri de bulunuyordu. Borç verdiği şahıslar arasında ortağı Yağcı Abdullah, şerbetçi esnafı olduğu anlaşılan Mehmed Ağa, bir imam, *beşe* unvânı taşıyan Mehmed, yine unvânından askerî olduğu anlaşılan Madenoğlu İsmail Ağa, ismi belli olmayan ekmecki bir zımmî ile Armağan isminde başka bir zımmî, hangi üretimde ortak olduğunu bilemediğimiz Kara Ali, sattığı ineğin bedeli ve yukarıda alacağın tahsil edilemeyeceği belirtilen borçlular. Ortaklık kurduğu şahıslara verilen paralar bir şekilde kendisine faiziyle birlikte geri döndüğünden ve kendisi de bu ortaklıklarda yer aldığından borç vermesi doğaldır. Borç verdiği şahıslar arasında yedi askerî unvanlı kişi bulunmaktadır. Bunlardan biri de *bey* unvânlıdır. Borç verdiği bu kişilerin kendisiyle aynı statüyü taşıması borç vermeye yönelik ilişkilerinde etkili olmuştur. Çünkü borcunu geri alabileceği bir bakıma garanti olan bu şahısları daha iyi tanımaktadır. Ancak daha dikkat çekici olan Musa'nın Haymana ve Yozgat köylülerine verdiği borçlardır. Haymanalılara toplam 1150 kuruş borç vermiş ancak, bunun 756 kuruşunu tahsil edememiştir. Yozgatlılarda ise 400 kuruş değerinde bir alacağı vardır. Tüm borçlularını bir araya getirdiğimizde Musa Ağa 4366 kuruşluk borç dağıtmıştır. Rakamın yüksekliği Musa Ağa'nın tefecilik yaptığını güçlendirmektedir.

Buraya kadar Musa Ağa'nın sivil hayatına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Musa Ağa'nın sivil hayatta çok aktif bir görünümü olduğu gözden

³⁵ Cohen, *Kudüs'ünde Loncalar*, s. 192.

³⁶ Said Öztürk, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, OSAV, İstanbul 1995, s. 96.

kaçırılmamalıdır. Şimdi askerlik hizmeti sırasında vefât eden Musa Ağa'nın asker yönü, hakkında edinilebilen bilgilere göre değerlendirilecektir.

Babası askerî zümre mensubu olmayan Musa Ağa, acaba nasıl bu zümreye dâhil olmuştur? Musa serdengeçdi topçu ağasıdır. *Serdengeçdi*, sefer sırasında düşman içine dalan veya muhasara altındaki kaleye girmek için fedâî yazılanlar için kullanılan bir tabirdir.³⁷ Kapıkulu ocağına yabancıların girerek sistemin bozulmasında kullanılan yöntemlerden biri, harp zamanlarında muayyen bir müddet hizmet etmek amacıyla serdengeçdi adıyla namzet yazılmasıdır.³⁸ Musa Ağa Kapıkullarının gittikçe bozulduğu, itibâr ve kıymetleri kalmayan bir dönemde ocağın ihtiyacı nedeniyle bu zümreye dâhil olanlardandır. Unvânlar yoluyla sınıf atlamaya yönelik bir uygulamaya örnek olarak Musul verilebilir. Musul'da 18. yüzyılın ilk yarısında devletin asker ihtiyacını karşılamak için statü değişikliklerinden Musul'un tanınmış ailelerden biri olan Celilzâdeler de yararlanmışlardır. Bu ailenin üç üyesi adlarına ağa unvânı eklenmesi sûretiyle askerî zümreye dâhil olmuşlardır.³⁹ Reâyânın sınıf ve statü atlaması imparatorluk genelinde yaşanan bir değişimdir. Reâyâ statüsünde bulunan kişilerin statü ve zümre değiştirmesinde sık kullanılan bir uygulamayı Musa Ağa da kullanmakta bir sakınca görmemiş, hatta bunun nimetlerinden faydalanmıştır.

Askerî zümreden olanların terekeleri nasıl defter edilmekteydi?⁴⁰ Yeniçerilerce tayin olunan serdârlara merkezin tembihlerinden biri de, bilinen vârisi olmadan ölenlerin muhâlefât ve metrûkâtlarının ahz ve kabz edilerek sahip çıkılması şeklindedir.⁴¹ Evli yeniçerilerin terekelerine devlet el koymuyor, vârisler arasında paylaşılmasına izin veriyordu.⁴² Musa Ağa'nın muhâlefâtı da devlet denetimine alınmayarak mirasçıları arasında paylaşılmıştır. Musa Ağa'nın terekasının neden askerî kassam defterine yazılmadığını, bunun yerine sicil defterine kaydedildiğini bu durum açıklamaktadır.

Avcı lakâbı atadan kalma olmakla beraber, Musa Ağa'yı tanımlayıcı bir unsurdur. Gerçekten avcılıkla bilfiil ilgileniyor muydu, ya da avcılıkta kullandığı eşyalar nelerdi bilemiyoruz, ama terekasında askerlik hizmetinde kullandığı eşyalar şöyledir: 300 kuruş değerinde sim (gümüş) kemerli raht (at takımı) ma'a sim kurâda

³⁷ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü/III**, MEB., İstanbul 1983, s. 181.

³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları/II**, TTK, Ankara 1988, s. 191.

³⁹ Dina Rızk Khoury, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Ve Taşra Toplumu Musul, 1540-1834**, Çeviren: Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s. 67.

⁴⁰ Askerî terimi için bkz: Ömer L. Barkan, "*Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)*", **Belgeler/III**, Sa: 5-6, s. 1- 499.

⁴¹ ASS, 131/212.

⁴² Mehmet Akif Erdoğan, "*Kıbrıs Yeniçerileri Üzerine Notlar (1593-1640)*", **Pax Ottomana Studies In Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç**, Sota-Yeni Türkiye Yay., Ankara 2001.

(?) topuz ve kılıç, pazar değeri 100 kuruş olan bir adet def sim kemer at takımı ve yine pazar değeri 20 kuruş olan def sim kılıç. Bunlardan başka silaha benzer bir alet mevcut değildir.⁴³ Yani iki gümüş kemerli at takımı, biri gümüş olmak üzere iki kılıcı, bir topuzu vardır. Bunların da sicilde kullanılmış (def) oldukları belirtilmektedir. At takımı bulunduğuna göre Musa'nın bir atının olduğu akla gelmektedir, ancak terekisinde kayıtlı değildir. Topçu serdengeçdi ağası olan Musa, bu aletleri sefer için kullanmaktaydı. Öldüğünde yanında başka askerî malzeme olup olmadığı bilinmemektedir. Osmanlı ordusunda ateşli silah kullanımı XV. yüzyıldan itibaren görülmüş, hem reâyâ hem de askerler arasında gittikçe artan bir kullanıma ulaşmıştır.⁴⁴ İncelediğimiz defterde *piştov* ya da *tüfenk* denilen ateşli silahların yaygın bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵ Halbuki merhûmun terekisinde tüfek ya da piştov türü bir ateşli silahı bulunmamaktadır.

Sonuç: 18. yüzyıl ortalarında kısa bir hayat yaşamış olan Musa Ağa, çok yönlü bir kimliğe sahiptir. Babasına göre statüsünü yükselten Musa Ağa'nın sınıf bağlamında hırslı olduğu anlaşılmaktadır. Statü ve sınıf atlamak, sağlamlaştırmak için hacca gitmiş, devlet için askerlik hizmeti yapmıştır. Askerlik hizmetinde her ne kadar istekli olsa da çıktığı sefer hayatına mâl olmuştur. İsmine eklenen sıfatlarla toplum içerisinde saygınlığını arttırmış, bu saygınlığı çocuklarına devretmiştir. Yağcılık işinde ortaklığı bulunduğunu kesin bildiğimiz Musa Ağa mirasçılara kalanlar ve terekesi göz önüne alındığında çok yönlü bir müteşebbistir. Toplumun en önemli temel ihtiyaçları olan kasaplık, ekmekçilik gibi iş alanlarında faaliyette bulunmuş, iş alanlarını geliştirmiş, hem kırsal hem şehir merkezinden insanlara borç vererek ticarî zekâsını ve becerisini ortaya koymuştur. Manevîyata dair bıraktıklarının yanında çocuklarına maddî açıdan önemli miktarda miras bırakmıştır. Çocuklarının ileriki yaşamlarında nasıl bir hayat sürdüğünü bilinemiyorsa da maddî açıdan rahat ettikleri açıktır. Musa Ağa, kısa ömrüne maddî ve manevî başarılar eklemiş sıradan aynı zamanda dikkati çekecek denli güçlü bir şahsiyettir.

Musa Ağa'nın sahip olduğu gayr-ı menkûller:

<i>Dâhiliyye ta'bir olunur menzil</i>	<i>kuruş 300</i>
<i>Hâriciyye ta'bir olunur menzil</i>	<i>kuruş 700</i>
<i>Def mahalle-i mezbûrede vâki' menzil kıymeti</i>	<i>kuruş 90</i>
<i>Boyacı dükkânı Müneccim Çarşısında</i>	<i>kuruş 250</i>
<i>Boyacı dükkânı Müneccim Çarşısında</i>	<i>kuruş 75</i>
<i>Etmekci dükkâm Müneccim Çarşısında</i>	<i>kuruş 250</i>

⁴³ AŞS, 131/263.

⁴⁴ Mücteba İlgürel, "Osmanlı İmparatorluğunda Ateşli Silahların Yayılışı", **Tarih Dergisi**/XXXIII, s. 301-316.

⁴⁵ AŞS, 131/104, 134, 67.

<i>Kassab dükkânı (Kasaplar Çarşısında)</i>	<i>kuruş 100</i>
<i>Ulucalarda olan dükkân</i>	<i>kuruş 200</i>
<i>Tahta kebîr anbar</i>	<i>kuruş 30</i>
<i>Kebîr tahta anbar(menzil içinde)</i>	<i>kuruş 30</i>
<i>Bağ Cebeci mevziinde</i>	<i>kuruş 12</i>
<i>Bağçe Karataş karyesinde</i>	<i>kuruş 65</i>

Musa Ağa'nın borç verdiği kişiler :

<i>Şerbetci Mehmed Ağa</i>	<i>690 kuruş</i>
<i>Kara Süleyman Ağa</i>	<i>602 kuruş 30 pâre</i>
<i>Madenoğlu İsmail Ağa</i>	<i>100 kuruş</i>
<i>Hüseyin Ağa</i>	<i>60 kuruş</i>
<i>Murad Bey</i>	<i>50 kuruş</i>
<i>İmam Ağa</i>	<i>47 kuruş 10 pâre</i>
<i>Mehmed beşe</i>	<i>28 kuruş</i>
<i>Yağcı Abdullah</i>	<i>1150 kuruş</i>
<i>Haymana Kazasına</i>	<i>1150 kuruş</i>
<i>Yozgat karyelilere</i>	<i>400 kuruş</i>
<i>Armağan zimmiye</i>	<i>150 kuruş</i>
<i>Karataşlı Osman</i>	<i>80 kuruş</i>
<i>Ekmekci zimmiye</i>	<i>40 kuruş</i>
<i>Ortağı Kara Ali</i>	<i>45 kuruş</i>
<i>Hasanoğlanlı Mehmed</i>	<i>35 kuruş 5 pâre</i>
<i>Çavundurlu Osman</i>	<i>20 kuruş</i>
<i>Camus ineğinden</i>	<i>19 kuruş</i>
<i>Taşlızâde</i>	<i>15 kuruş</i>
<i>Mimarbaşı</i>	<i>10 kuruş</i>
<i>Müteferrik</i>	<i>92 kuruş</i>

ABSTRACT

Musa Ağa lived and registered in Ankara in the 18th century. Musa died while he was performing his military service. Besides, he went to Haj, and he was a tradesman. He was completely active tradesman, especially he was very well-known with his economical relations. Musa's social statusquo, his trading activities and life have been studied as a whole according to the registration information.